

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Ulusal ve Uluslararası Türk Dil ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 7 (Nisan/April 2022), s. 36-51.
Geliş Tarihi-Received: 17.02.2022
Kabul Tarihi-Accepted: 31.03.2022
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1074999

Türk Halk İnanışlarında İstira, Tıbıka ve Ümmü Sübyan*

İstira, Tibika and Ummu Subyan in Turkish Folk Beliefs

Özlem ÜNALAN**

Öz

Halk inanışları halkın ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkan ve değişen, bireyler ve toplumlar arasında doğruluğuna inanılan inanışlar bütününe verilen isimdir. Halk inanışları insanların karşılaştığı birtakım durum ve olaylar karşısındaki tutumlarını, tepkilerini ve davranışlarını belirler. Doğumdan ölüme kadar insan yaşamının her bir merhalesinde önemli bir yer edinirler ve insanın kültürel hafızası içinde varlıklarını sürdürürler. İstira, tıbıka ve ümmü sübyan çocuğu olmayan, sık sık düşük yapan; anne karnında, doğum esnasında veya doğumdan kısa bir süre sonra çocuğu vefat eden kadınlara yönelik geliştirilmiş bir inanıştır. Özellikle ümmü sübyan ve tıbıka halk arasında korkulması ve sakınılması gereken demonik bir varlık olarak tasavvuf edilmiştir. İstira inancı Alanya, Manavgat, Akseki yörelerinde, tıbıka inancı; Osmaniye, Mersin, Adana, Niğde ve çevresinde, ümmü sübyan ise Sinop, Karaman başta olmak üzere Anadolu'nun büyük bir bölümünde görülür. Kadını ve bebeği istira, tıbıka ve ümmü sübyandan korumak için birtakım ritüeller uygulanır. Hamilelikten önce veya hamilelik esnasında anne ocağa götürülür, doğumdan sonra da çocukla birlikte tekrar ocağa gidilir. Bu çalışmada istira, tıbıka ve ümmü sübyan kavramlarından ve bunlara dair halk inanışlarından söz edilmiştir. İstira, tıbıka ve ümmü sübyan sözcükleri üzerinde literatür taraması yapılmıştır. İstira, tıbıka ve ümmü sübyan inanışları çeşitli kaynaklardan elde edilen bilgilerle örneklendirilmiştir. Ayrıca Alanya'da yapılan saha çalışması neticesinde kaynak kişilerden istira ve ümmü sübyana dair bilgiler elde edilmiştir. Yazılı ve sözlü kaynaklardan elde edilen bilgiler doğrultusunda ıstranın, ümmü sübyanın ve tıbkının halk inanışlarındaki yeri üzerinde durulmuştur. İstira, tıbıka ve ümmü sübyan kavramları ayrı ayrı ele alınıp değerlendirilmiştir. Bunların anne ve çocuk üzerindeki etkisinden söz edilmiş ve bunlardan korunma yolları anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Halk inanışları, ümmü sübyan, istira, tıbıka, doğum, gelenek.

Abstract

Folk beliefs are the name given to the whole of beliefs that emerge and change in line with the needs of the people and are believed to be true among individuals and societies. Folk beliefs determine the attitudes, reactions and behaviors of people in the face of a number of situations and events that people face. They have an important part in every stage of human life from birth to death and maintain their existence in the cultural memory of the human being. İstira, tibika and ummu subyan is a belief which is based on women who do not have children, have frequent miscarriages, whose child dies in the womb, during childbirth or shortly after birth. In particular, ummu subyan and tibika were considered as a demonic being

* Bu makale, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Halk Bilimi ABD'de, Prof. Dr. Ahmet Özgür GÜVENÇ danışmanlığında hazırlanan "Alanya'da Halk Hekimliği" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Arş. Gör. Dr., Bayburt Üniversitesi, Bayburt/Türkiye, e-posta: ozlemunalan@bayburt.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5345-6499>.

that should be feared and avoided among the people. The belief of ıstira is seen in Alanya, Manavgat and Akseki regions, the belief of tibika is seen in Osmaniye, Mersin, Adana, Niğde and its surroundings, the belief of ummu subyan is seen in a large part of Anatolia, especially in Sinop and Karaman. A number of rituals are performed to protect the woman and the baby from İstira, tibika and ummu subyan. Before or during pregnancy, the mother is taken to the family chamber, and after the birth, she goes back to the family chamber again with the child. In this study, the concepts of suffering, medicine, and ummu-subyan and folk beliefs about them are mentioned. A literature review was conducted on the words ıstira, tibika and ummu subyan. The beliefs of ıstira, tibika and ummu-subyan are exemplified by the information obtained from various sources. In addition, as a result of the fieldwork carried out in Alanya, information about suffering and illiteracy was obtained from the source persons. In line with the information obtained from both written and oral sources, the place of suffering, ummu dwarf and medicine in folk beliefs has been emphasized. The concepts of ıstira, tibika and ummu-subyan were handled and evaluated separately. The effects of these on the mother and the child are mentioned and the ways of protection from them are explained.

Keywords: Folk beliefs, ummu subyan, ıstira, tibika, birth, tradition.

Giriş

Halk inanışları, tabiatüstü bir gücün varlığına, bu varlıklarla ilgili çeşitli yasak ve kaçınımların olduğuna, bunların ihmal edildiğinde çeşitli zararlarının görüleceğine, bunlara riayet edildiğinde ise fayda sağlayacağına yönelik gelişen inanışlardır (Eroğlu, 2017, s. 21). Halk inanışları, geçmişte arkaik dönemlere veya dinlere dayanan tecrübeler neticesinde elde edilen kültürel birikimlerdir (Çınar, 2017, s. XI). Mehmet Sever (2016), halk inanışlarını “toplumların kabul ettikleri dinin dışında, yine toplum tarafından kabul edilmiş, yaygın şekilde yaşayan değer verilen ve nesiller arası etkileşim içerisinde sonraki nesle aktarılan inanışlar” olarak tanımlamıştır (s. 45). Türklerin İslamiyet’i kabul etmeden önceki inanışları (Gök Tanrı, Şamanizm, atalar kültü, dağ kültü, ağaç kültü vb.) Türk halk inanışlarının oluşmasında önemli bir etken olmuştur. İslamiyet’in kabul edilmesiyle birlikte İslami kültürün getirdiği bazı kural ve kaideler, karşılaşılan toplumların gelenek ve görenekleri ve Türklerin yaşayış tarzı Türk halk inanışlarının şekillenmesini sağlamıştır.

Geçmişten günümüze çeşitli hastalıklar, korkuya bağlı gelişen rahatsızlıklar, göz değmeleri ve buna benzer çeşitli olaylar halk inanışları çerçevesinde geliştiği gibi bunlardan korunmak için alınan tedbirler veya bu tür rahatsızlıkların tedavi usulleri de yine inanışlarla sağlanmaktadır (Başar, 1972a, s. 32). Türklerde çiftlerin çocuğunun olmaması, hamilelik esnasında çocuğun düşmesi veya çocuğun doğum sonrasında vefatı, kadına ve çocuğa musallat olan kötü ruhlara bağlanır. Anneyi ve bebeği bu kötü ruhlardan kurtarmak için çeşitli ritüeller uygulanır. Bu uygulamalar, bebek anne rahmine düşmeden başlar ve bebek doğup belli bir yaşa gelene kadar devam eder. Örneğin bebeklerini küçük yaşlarda kaybeden Tuva Türkleri, çocuklarını yaşatmak için “*erenler (uruglar eren)*” adı verilen keçeden bir bebek yaparlar. Bu yapma bebeklerin doğacak çocukların hayatını koruması için şamanın katılımıyla bir ayin düzenlerler. Altaylılar ve Kumandılar arasında Umay’ın anneyi ve bebeği kötü ruhlardan koruduğuna inanılır. Kumandıılara göre bebek anne rahmine düşer düşmez Umay onu koruma altına alır. Altaylılarda ise Umay doğumdan önce hamile kadının kapısının sol tarafına yerleşir. Kuzey Teleütleri bebeğin beşik yaşını geçene kadar Umay’ın onu koruyacağına inanır. Ayrıca çocuk istemek ve doğumun kolay geçmesi için Umay’a başvurulur (Potapov, 2012, s. 343-44). Hakaslarda bebekler yalnız kaldığında kötü ruhların bebeği götürmemesi için bebeklerin beşiklerine demirden sivri bir alet bırakılır. “Ayrıca erkek bebeklerin yatağına ketene sarılmış küçük yay, kız bebeklerin beşiğine ise yalancı sırma ipiyle iğ konulur.” Yine Umay ile ilişkili olan bu muskaların, bebekleri kötü ruhlardan, büyü ve hastalıklardan koruduğuna inanılır (Lvova, vd., 2013, s. 222). Bu ritüellerin benzerleri

Anadolu sahasında da uygulanmaktadır. Anadolu'da da çocuk sahibi olmak isteyen, çocukları sık sık düşen ve doğumdan sonra çocukları vefat eden kadınlar türbelere ve ocaklara başvurur. Anneyi ve bebeği kötü ruhlardan korumak için koruyucu muskalar yapılır. Bu durum eski Türk inanışlarının bir parçasıdır. Eski Türk inanışlarında da kötü ruhlardan ve çeşitli hastalıklardan korunmak için muskalar yapılmıştır. Doğu Türkistan'da yaşamış Budist ve Manihaist Türklere ait muska ve tılsımların arkeolojik kazılarda ortaya çıkması bunun en güzel örneklerinden biridir (İnan, 1976, s. 208-09). Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra kötü ruhları kovmak için yaptıkları muskalara eski şaman dualarının yanı sıra peygamber ve evliya isimlerini de eklemişlerdir. Böylece şeytani ruhlardan korunmak için hem eski şaman geleneğini devam ettirmişler hem de inanışlarına birtakım İslami unsurlar ekleyerek yeni dine ve hayat şartlarına adapte olmaya çalışmışlardır (İnan, 1986, s. 73). İstira, tıbıka ve ümmü sübyan gibi kötü ruhlara dair inanış ve uygulamaların temelinde de Şamanist unsurlar yatmaktadır. Özellikle ümmü sübyan ve tıbıkanın halk arasında bir tür cin olduğuna inanılmış ve bunlar İslami bir kimliğe büründürülmeye çalışılmıştır. Bu durum ile ilgili olarak Fuzuli Bayat'ın verdiği bilgi dikkat çekicidir:

"...Aslında bu tür hami ruhlar ilkel mitolojinin kapsamında değerlendirildiklerinde anlamları belirsiz kalır. Ancak konargöçer yaşamdan yerleşik hayata geçiş inanç sisteminde de bazı değişikliklere sebep olmuştur. Bu bağlamda ilkel varlıklar kutup değiştirerek olumludan olumsuzla geçiş yapmıştır. Bazı demonik varlıklar senkretik görünüm alırken bazılarının da işlevleri İslamiyet'ten sonra cinlerin üzerine aktarılmıştır." (Bayat, 2018, s. 340).

Günümüzde bazı kişiler ümmü sübyan ve tıbıka muskaları yazarak anne ve bebeği kötü ruhlardan korumaktadır. Muska dışında anneyi ve bebeği kötü ruhlardan korumak için çok çeşitli inanışlar ortaya çıkmakta ve uygulamalar yapılmaktadır. Anadolu'daki kırklama gelenekleri, aydaş uygulamaları, "al karası" veya "al basması" adı verilen varlıklara yönelik alınan tedbirler bunlardan birkaçıdır. Bu inanışlar ve uygulamalar günümüzde yalnızca Anadolu sahasında görülmez, Türklerin yaşadığı pek çok sahada da görülür. Örneğin Azerbaycan'ın Babek Bölgesi'ndeki Tezekend'de çocukları ölen kişiler, çocukları doğduğunda çocuğun ağzını kurutulmuş kedi etenesi tozu (doğum yapmış kendinin önceden kurutulmuş plasentası) ile açarlar. Şerur Bölgesi'nin bazı köylerinde çocuğu kötü ruhtan korumak için çocuğun ağzı köpek sütü ile açılır. Köpek sütünün çocuğu kötü ruhtan arındıracağına inanılır (Doğan, 2005, s. 27).

Bazı kadınlar hamilelik esnasında düşük yaparak veya ölüm doğum gerçekleştirerek çocuklarını kaybederler. Bunun dışında bazı annelerin çocukları da doğum esnasında veya doğumdan kısa bir süre sonra ölür. Bu durumda anne, tekrar çocuğunun olması ve yaşaması için ilk çocuğun mezarından bir avuç toprak alır. Bu toprak bir bez veya poşetin içine konulur. Çocuğu vefat eden kadın üç yol ayrımına getirilir ve alınan toprak bir elek içine boşaltılır. Elek kadının başına tutulur ve üç defa su dökülür. Bu toprak, kırklama işlemi sona erince tekrar mezara bırakılır (KK.1, KK.2).

Kötü ruhlara verilen isimler her ne kadar değişiklik gösterse de inanışların temeli aynıdır ve yapılan uygulamalar birbirine benzer. "Tıbıka"; Mersin, İçel, Osmaniye, Kayseri, Niğde, Adana şehirlerinde yaygın bir inanıştır. "İstira" Konya ve Antalya'nın bir bölümünde görülür. Ankara, Kırıkkale ve Kırşehir'in bir bölümünde bebeklere musallat olan ruh "büzmecik" olarak adlandırılır. Gaziantep'te "tabe" kavramı kötü ruha bağlı olarak çocuğun sürekli kaybedildiği durumlar için kullanılır. Çocuğu düşen veya çocuğu ölen kadınlar için "tabe var" denilir. "Tabe" olarak adlandırılan varlık kadında korkulu bir rüyaya sebep olur (Yüksel, 2007, s. 66). Anadolu'nun büyük bir bölümünde "al basması" veya "al karası" olarak adlandırılan ve doğumdan sonra kırk gün anne ve bebeğe musallat

olan varlıklar vardır. Al karası; olağanüstü varlıklardan biri olarak görülür ve lohusa kadınlara, bebeklere zarar veren korkunç bir varlık olarak düşünülür (Şimşek, 2017, s. 100). Al karası; tıbıka, ıstıra ve ümmü sübyan gibi anne ve çocuğa musallat olan kötü ruhlara benzetilebilir.

Tıbıkanın, ıstıranın ve ümmü sübyanın al basmasından farkı al basmasında doğumdan sonra gerçekleşen ve kırk gün devam eden bir hassasiyet söz konusudur fakat tıbıka, ıstıra ve ümmü sübyan doğum öncesinden başlayıp doğum ve sonrasına kadar gelişir ve tesirlerini çocuk üzerinde yedi veya on sekiz yaşına kadar gösterir. İstara ile ilgili inanış ve uygulamalara çoğunlukla Antalya'da rastlanılmıştır. Bu konuyla ilgili elde edilen tespitler şu şekildedir:

1. İstıra/İstıraç

İstıra; çocuğun anne karnında, doğduğunda veya doğduktan kısa bir süre sonra ölmesine sebep olan bir hastalıktır. İstıra halk arasında "ıstıraç" ve "ıstırğaç" olarak da isimlendirilir. Dîvânü Lugâ'tit-Türk'te "ıstıra" kelimesi yer almaz fakat ıstıra ile benzer anlam taşıyan "ısrık" kelimesi bulunur. "İsrık": "Cin çarpmasına uğramış çocukları tedavi ederken kullanılan bir kelimedir. Yüzüne duman ve buğu tutularak ısrık ısrık denir; 'ey cin, ısırlmış ol' demektir." (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018, s. 48-49). Ayrıca Besim Atalay (1986) bu kelimeyi "çocukları perilere ve göz dokunmasına karşı afsunlamak için ilaç yapıldığı zaman tekrarlanarak söylenir" şeklinde açıklamıştır (s. 219). Bu anlamda "ısrık", yeni doğan bebekleri kötü ruhlardan korumak için birtakım ritüeller uygulandığında söylenen sihrî sözlerdir ve bunlar büyüsel sağaltma yöntemleri içinde yer alır. "İsrık" kelimesi günümüz Uygur Türkleri arasında da kullanılmaktadır. "Tütsülemek", "tütsü" anlamlarında "ısrık", "ısrık salmak", "ısrıklamak" kelimeleri bulunmaktadır (Altın, 2019, s. 120). *Derleme Sözlüğü*'nde "ıstıraç" kelimesi iki anlamda verilmiştir. Birinci anlamı "yazı, bah" , ikinci anlamı da "ısrıran" demektir. Ayrıca ıstıraç olmak "iki kişinin arasının açık veya iyi olması" anlamına gelir (s. 2494). İstıracın *Derleme Sözlüğü*'ndeki anlamı ile Alanya halkı arasında karşılaştığımız ıstıra kavramı arasında bir bağlantı kurulabilir çünkü halk arasında ıstıra yazgı, kader sonucu gelişen bir durumdur. Bir kadının ıstıra olması veya bir bebeğin ıstıradan ölmesi bir bahtsızlıktır ve kadersizliktir. İstıra inancında da ıstıra olarak tabir edilen kötü varlıkların anne karnındaki bebeği yediğine inanılır. İstıraya dair inanışlar Konya'nın bir bölümünde, Antalya'nın Alanya, Manavgat, Gündoğmuş ve Akseki İlçesi'nde görülür. Alanya, Manavgat ve Akseki çevresinde özellikle bebeğin kafatasının, omuriliğinin tamamlanamayıp sırtının delik olması, damağının çekik olması ve yarık dudağın sebebi ıstıraca bağlanır (KK.1, KK.3, KK.4). İstıra Manavgat'ta küçük çocuklarda görülen bir deri hastalığı olarak nitelendirilir. Ayrıca anne karnında engelli olan veya bir uzvu eksik olan bebekleri ıstıracın yediğine inanılır. Altaylar arasında da biri hastalandığı zaman kötü ruhun onu yediği düşünülür "(kormös yep-yat), öldüğünde ise 'kötü ruh onu yedi' (kormös yegen) derler." (Görgeç, 2019, s. 204; Anohin 2006, s. 8). Dolayısıyla kötü ruhların insanoğlunu yiyerek nesli yok etme çabası içinde olduğu ve insanoğluna bu şekilde zarar verdiği söylenebilir.

İstıra annede görülen ve anneden bebeğe geçtiği düşünülen bir hastalıktır. Hamilelik sürecinde herhangi bir sıkıntı olmayıp anne karnında veya sonradan bir ölüm olunca da ıstıranın bebeği boğduğu düşünülür (KK.1, KK.5, KK.6). İstıra olan bebek morarak ölür (Şimşek, 2013, s. 458). İstıra olan annenin doğumu zor olur. İstıra bazen doğum esnasında bebeği boğar ve ölü doğum gerçekleşir. Bu durum tıbben bebeğin oksijensiz kalması olarak tabir edilse de halk bebeği ıstıranın boğduğunu söyler. Aynı şekilde tıbben kordon dolanmasının sebebi de halk arasında yine ıstıraya bağlanır. İstıranın, bebeğin boynuna kordonu birkaç kez dolayarak bebeği boğduğu düşünülür (KK.2). İstıra olan anne bazen ıstıra olduğunu rüyasında görüp anlar. Bu rüyalar

genellikle kötü ve anlamsız rüyalarındır. Bu kişiler, genel olarak rüyalarında birileri tarafından kovalandığını, pislik, çöp, kirli kıyafet veya tabaklar gördüklerini söylerler (KK.3, KK.7). Alanya’da ıstiranın sebebi nazara bağlanır ve ıstira nazarin ilerlemiş hâli olarak görülür (KK.8). Bu manada ıstira nazarin sebep olduğu bir çeşit hastalık olarak düşünülebilir. Özellikle hamile kadınlar nazara karşı tedbirler alarak ve nazardan korunarak ıstiraya karşı da bir çeşit önlem almış olurlar.

İstira ile doğan çocuk gün geçtikçe zayıflar. Bu çocukların yüzündeki kemikler belli olur, bacaklarının arası kırışır. Ayrıca ıstıralı çocuk sürekli ağlar ve huzursuzdur (KK.2, KK.4). İstira olan çocuğun bebeklik dönemi geçtikten sonra zayıflığı ve hastalığı devam ederse çocuk aydaş ocaklarına götürülür ve burada kırklanır (KK.4). Aydaş ebesi içinde makas, kırk taş, kilit, mersin yaprağı, bıçak olan bir süzgeç üstünden su dökerek aydaş çocukları yıkar ve bu işlemi üç kez tekrar. Bu şekilde aydaş çocuğun tedavi edileceğine inanılır.

Konya’nın Derebucak İlçesi’nde hamile kadının düşük yapması veya ölü doğum gerçekleştirmesi ıstiraya bağlanır. Hamileyken ıstira ocağına giden kadınların bebeklerini sağlıklı bir biçimde dünyaya getireceğine inanılır (Gedik, 2008, s. 307). Bu inanış Konya ve Antalya’nın bir bölümünde oldukça yaygındır. Bu şehirlerde geçmişten günümüze ıstira hastalığını tedavi eden ocaklar bulunmaktadır.

İstira rahatsızlığı olan kişiler ıstira ocaklarına ya da ağzı dualı birine giderler. Gidilen yerde hastaya okunmuş ak toprak, kül, tuz, ekme ve su verilir. Anne ve çocuk toprağı, külü ve tuzu yalar, ekmeğı yer ve suyu da içer (Şimşek, 2013, s. 458). Manavgat İlçesi’nde ıstira şu şekilde tedavi edilir:

“İstira tedavisi için gerekli malzemeler şunlardır: bir bıçak ya da makas (sındı), üç dikiş iğnesi ve yedi nohut. Hasta olan çocuğun kıyafetleri ocağına getirilerek ocaklıdan bıçak koyması istenir. Bıçak koyma yalnızca cuma gecesi yapılır. Bıçağın ya da makasın kesici özelliğinin hastalığı da keserek sona erdireceğine inanılmaktadır” (Görgeç, 2019, s. 204). Bıçak ve makasın kesici özelliğinde yararlanarak hastalıkların kesilip yok olacağı inancı diğer ocaklarda da görülen bir husustur. Yılanlık, sarılık, aydaş ocakları başta olmak üzere birçok hastalığın ocağında bıçak, makas, jilet vb. kesici aletler kullanılır.

Antalya’daki ıstira ocakları Gündoğmuş’un Karadere ve Güneyyaka, Akseki’nin Dutluca, İlfas ve Süleymaniye, Manavgat’ın da İlica Mahallesi’nde bulunmaktadır. Alanya halkı ıstira için en çok Antalya’nın Gündoğmuş İlçesi’nde bulunan ve “Karadere” olarak adlandırılan ıstira ocağına ya da Akseki İlçesi’nin Dutluca Mahallesi’ndeki ıstıraç ocağına gider. Alanya’da gencinden yaşlısına pek çok insan bu iki ıstıraç ocağını bilir (KK.8). Gündoğmuş’un Karadere Mahallesi’ndeki ıstira ocağında, çocuğı olmayan veya düşük yapan anneye muska verilir. Anne doğumuna kadar bu muskayı boynundan çıkarmaz. Sadece duşa girdiğinde çıkarır ve duştan çıktıktan hemen sonra muskayı yeniden takar. Bu muska çocuk yedi yaşına gelinceye kadar çocuğun üzerinde taşınır. Yaş döngülerinde ıstıralı çocuğun hastalanacağına ve bu muska sayesinde hastalığını kolay atlatacağına inanılır. Ayrıca bu kötü varlığın zaman zaman çocuğı öldürmek isteyeceğı ve muska ile bu durumun önleneyeğı düşünülür (KK.1, KK.3, KK.5). Şahsa yönelik özel bir muska veya birebir tedavi yoktur. İstıralı kişiye önceden hazırlanmış muskalardan verilir. Buradaki asıl ocak vefat etmiştir ve ocaklığı şuanda oğlu devam ettirmektedir. Muskayı alan kişi ocağına cüzi bir miktar arılık bırakır. Çocuk sağlıklı bir şekilde doğup biraz büyüdüğünde anne ve çocuk bu ocağı ziyaret eder ve imkânı varsa aile ocağına arılık verir (KK.7, KK.8). Arılık türbe ve ziyaret yerlerine bırakılan veya ocaklara verilen para vb. hediyelerdir. Ocağına arılık bırakılarak hastalığın ocakta kalmaması amaçlanır. Para dışında çeşitli yiyecek (şeker, çay, bal, yağ, lokum) ve giyecekler (çorap, gömlek, eşarp, iç

çamaşırı) de ocaklara arılık olarak verilebilir. Arılık bırakma geleneği farklı isimlerle Anadolu'nun birçok yerinde görülen bir âdettir.

Gündoğmuş'taki bir başka ıstıra ocağı Güneykaya Mahallesi'nde bulunur. Bu ocak buradaki Yunus Emre Türbesi'ndeki evliyanın soyundan gelir. Şuan ocaklığı Musa Erdem yürütmektedir. Musa Erdem hasta kadınlara muska yazar, kül ve ekme verir. Kadın külü yalar, ekmeği dökerek yer, muskayı da kalbinin üstünde taşır (Kasapoğlu, 2020, s. 110). Muskanın hem anneyi hem de bebeği kötü ruhlardan koruyacağına inanılır ve doğumdan sonra da çocuğa muska takılmaya devam edilir. Ocağın evinde yenilen ve ocak tarafından ikram edilen her yiyecek şifalı olarak görülür. Kül ve ekme de aynı şekilde şifa verdiği düşünülen yiyeceklerdendir. Ekme Türk kültürü içinde kutsal sayılan ve mübarek olarak nitelendirilen bir yiyecektir. Kül içinse Hz. Muhammed ocağı yaktığında "derdi olanları gez, gör, bu kül ve suyla onlara şifa dağıt" diyen ilahi bir ses duyduğu ve Hz. Muhammed'in bu ocağın külünü alarak hastalara şifa dağıtmaya başladığı rivayet edilir (Kasapoğlu, 2020, s. 88). Ayrıca kül, ocaktan gelen bir unsur olarak düşünüldüğünde ocak kültürü içinde değerlendirilebilir.

Akseki İlçesi'ne yaklaşık üç kilometre uzaklıkta bulunan Dutluca Mahallesi'nde, 1250'li yıllarda yaşadığı rivayet edilen Muallim Hüseyin Efendi ve Müderris Sıddık Efendi'nin soyundan gelen insanların yürüttüğü bir ıstıra ocağıdır. Burada arka arkaya sıralanan iki ev ve evlerin önünde bulunan gövdeden kesilmiş iki dut ağacı yer almaktadır. Halk arasında "ıstıra ocağı" olarak bilinen bu yer, çocuğu olmayan veya sık sık düşük yapan kadınlar için bir şifa merkezidir. Çocuk doğduktan sonra da buraya getirilir, çocuğun hastalısız ve sağlıklı büyümesi için burada dua edilir. Ziyaretçiler yanlarında getirdikleri ekmeği burada bırakırlar ve başkalarının getirdiği ekmekten alarak bu ekmeği şifa niyetine yerler. Ayrıca ocak olan evin önünden bir avuç toprak alınır, bu toprak ıstıra olan çocuğa ve kadına yedirilir (Merdin, 2016, s. 113-14). Müderris Sadık Efendi'nin evinin önünde "ıstıra suyu" olarak adlandırılan bir su bulunur. İstira olan kadınlar bu sudan içerler. Bazı hastalar da dut ağacının dibinden aldıkları toprağı bu su ile karıştırıp kullanırlar. Ocak olan evin karşısında bulunan caminin imamı gönüllü olarak ocağı bekler, gelenlere kül ve ekme verir. Ayrıca Akseki'nin merkezindeki bir esnaf da Müderris Sadık Efendi'den kaldığı rivayet edilen muskayı çoğaltır ve gelen hastalara maddi bir çıkar beklemeden dağıtır (Kasapoğlu, 2020, s. 110). Akseki'nin İlfas Mahallesi'ndeki ocak da aynı işlevi görür. Buradaki ıstıra ocağına giden kadın; verilen beyaz toprağı, külü ve ekmeği mutlaka almalıdır. Hasta kadın bu toprağı ve külü yalar, ekmeği de yer. Ayrıca ocağın önünde bulunan sudan içer, kırkı çıkana kadar balık ve koyun eti yemez. Çocuğa da yedi yaşına kadar balık, koyun, tavşan eti, yumurta yedirilmez. Bu ocak Mehmet Şahin hocaya aittir. Onun vefatından sonra ocaklığı hanımı ve gelini yürütmüştür (Gönüllü, 2015, s. 23). Bu şekilde ocaklık silsile hâlinde devam etmektedir. Ocaklık anne ve babadan çocuklarına geçerek aile içinde sürdürüldüğü gibi, evin yaşlı bireyleri gelinlerine, damatlarına veya torunlarına el vererek de ocaklık neslini devam ettirebilirler.

Alanya'nın Şıhlar Mahallesi'nde "Kılcı Kadın" olarak tanınan ocaklı kadın zaman zaman ıstıra tedavisi de yapmaktadır. Çocuğu olmayan veya düşük yapan kadınları, hamileleri gözünün içine bakarak muayene eder. Okunmuş külü yalatır ve Gündoğmuş'un Karadere Köyü'ndeki ıstıra ocağından getirdiği muskalardan hasta kadına verir (KK.3). Gündoğmuş'taki ocağı gitme imkânı olmayan kişiler, bu şekilde Kılıcı Kadın'dan muska temin ederler.

İstira inancı yalnızca Antalya'nın ve Konya'nın bir bölümde görülür. Bundan dolayı da daha dar bir alanda varlığını sürdürür. İstira halk arasından kötü ruhların sebep olduğu bir hastalık olarak düşünülür. Bu hastalık sebebiyle kadınlar hamile kalamaz,

kalsa bile anne sağlıklı bir hamilelik süreci geçiremez. Anne karnındaki bebek çeşitli sebeplere bağlı olarak ölür. Bu durumu önlemek için de birtakım tedbirler almak gerekir. Bu tedbirler doğrultusunda anne ve bebek genellikle ıstira ocaklarından birine götürülür. Tıbıka inancında da benzer inanışlar ve uygulamalar söz konusudur fakat tıbıka inancı ıstiraya göre daha geniş bir alanda varlığını sürdürür. Tıbıka inancıyla ilgili elde bilgiler şu şekildedir:

2. Tıbıka

Zafer Öztekin (1992), *Halk Dilinde Sağlık Değişleri Sözlüğü*'nde "tıbıka" kelimesini; "bebeği yaşamayan, hemen ölen, kadında olduğu sanılan tinsel bir hastalık" ve "çocukları güçsüz bırakan bir hastalık" olarak tanımlamıştır (s. 136). Okan Celal Güngör (2016), *Türkçede Çocukla İlgili Söz Varlığı* isimli doktora tezinde tıbıka kelimesinin Ermeniceden geldiğini belirtmiş ve "dıbıka", "taba", "tabu", "tulıka", "tıvga", "tıvğa", "tıkva" şeklindeki versiyonlarına yer vermiştir (s. 950). Anadolu ağızlarında zengin bir kullanımı olan bu kelimenin *Derleme Sözlüğü*'nde (1993), "tıbıka" ve "tıvga" biçimleri verilmiştir. Buna göre tıbıka; "bebeği yaşamayan kadında olduğu sanılan tinsel bir hastalıktır." Tıvga ise iki anlamda kullanılmıştır: 1. "Çocuğu olmayan kadınlarda görülen hastalık", 2. "Çocuk bedeninde mor lekelerle belirtilen bir çeşit hastalık" (s. 3907, 3927). Sedat Veyis Örnek (1966), "tıbıkali" kelimesinin Arapça tabi'a'dan geldiğini ifade etmiştir. "Tabi'a" ise izleyen takip eden demektir. Bu manada tıbıka, insanları takip eden ruhlar veya varlıklar olarak düşünülebilir (s. 201).

Faruk Çolak (2015a) ise tıbıka kelimesinin izahını şöyle yapmıştır: "Tıbıka kelimesinin kökeninin "tıbbi" kelimesinden gelmesi iki açıdan mümkün görünmektedir. Bunlardan birincisi "tıbık" anlam itibarıyla bir şeyi tutmaya yarayan araç anlamında kullanılmıştır ki bu anlamı çocuğu yaşamayan kadına yapılan uygulamalarla örtüşmektedir. İkincisi ise kelimenin kuş tutma aracı olması anlamıyla kuşun Türk düşünce sistematığındeki ruh karşılığı kullanımı arasındaki ilişkiden kaynaklanmaktadır. Buna göre çocuğun ruhu olarak tasavvur edilen kuşun tıbıkla tutulması eylemini ifade etmektedir." (s. 533-34). Ayrıca tıbıka tedavisi Niğde'de kuş, Osmaniye'de ise kaz ile yapılmaktadır. Bu sebepten kuş ile tıbıka kelimesi arasında dolaylı bir ilişkiden söz edilebilir.

Eski Türkçe'nin Gramiri'nde geçen ve "alıkoymak" manasına gelen bir "tı-" fiili bulunmaktadır (Paçacıoğlu, 2016, s. 625). Hamile kadının bedeninin veya bebeğinin kötü varlıklar tarafından alıkonulduğu düşünülürse bu kelimenin kökü "tı-" fiiline de dayandırılabilir.

Akdeniz bölgesinde sık sık çocuğu düşen, çocuğu doğduktan kısa bir süre sonra vefat eden bayanlara "tıbıkali kadın" adı verilir. Tıbıka; hamile kadınlara musallat olan, çocukların yaşamasını engelleyen kötü bir ruhtur. Tıbıkali kadın hamile kalsa bile bebeği ilk aylarda sebepsiz düşer ve bu durum birkaç kez tekrarlanır (Bayat, 2018, s. 335). Taşeli Yöresi'nde çocuğun morarıp ölmesine tıbıka denir (Kayabaşı, 2013, s. 39). Tıbıka inanışı genellikle Kayseri, Niğde, Kırşehir, Konya, Osmaniye, Adana, Kahramanmaraş, İçel ve Mersin'in bazı bölümlerinde görülür. Tıbıka da ıstira gibi bebeğin anne karnında veya doğduktan kısa süre sonra ölmesine sebep olur. Her ikisinde de kötü ruhlar hamilelik esnasında anneyi, doğumdan sonra ise bebeği korkutur ve rahatsız eder. Ayrıca ıstıralı çocuklar gibi tıbıkali olarak doğan ve bu şekilde yaşayan çocuklar da sık sık ağlarlar, hasta olurlar ve zayıf düşerler. Tıbıkali çocuk soluk almakta güçlük çeker ve boğulur gibi olur (Sever, 2016, s. 216). Niğde'de hamile kadının tıbıkası etli ve kurutucu tıbıka olarak ikiye ayrılır. Kurutucu tıbıkanın çocuğu kurutacağına, bu hastalığın duası ve ilacı olmayacağına inanılır (Çolak, 2015b, s. 82). Tıbıkanın bu şekilde iki çeşit olması yalnızca Niğde'de tespit edilmiştir. Bu şekilde hastalığın çeşidi ile hastalığın yol açtığı sorun

ilişkilendirilmiştir. Ayrıca etli tıbikanın kurutucu tıbıkaya göre tedavi edilebilir ve etkilerinin daha hafif olduğu söylenebilir.

Tıbika aynı adla veya “*tıvga*” adı ile Bulgar Türklerinde de görülür. Çocuk doğduktan sonra göbeği iltihaplanır ve ölür. Buna “*tıbika hastalığı*” adı verilir ve bu durum çocuğun annesinin tıbıklı olmasına bağlanır (Bayat, 2018, s. 33). Sivas Kangal’da “*mekir*” adı verilen kötü cinler doğumun ardından yeni doğan bebeğin ölümüne neden olurlar. Bu cinlere maruz kalan kişilere de “*tıpkı*” adı verilir (Acar, 2017, s. 68). Sivas’ta tıbika bir tür cin olarak algılanmış ve insanlarda korkuya sebep olarak bir varlık olarak düşünölmüştür.

Osmaniye’de tıbika, hamile kadının karnındaki bebeğe musallat olan bir tür cin olarak adlandırılır. Tıbika cini, bebeğin beynine zarar verir ve bebeğin doğmadan ölmesine sebep olur. Kaz tıbikanın düşmanı olarak görülür ve çocuklarına tıbika cininin bulaşmasını engellemek isteyen kişiler evinde kaz besler (URL-1). Kazın çıkardığı sesinin kötü ruhları korkutacağına inanılır. Ayrıca tıbika, Osmaniye’nin bazı bölgelerinde köpek hastalığı olarak nitelendirilir ve köpeklerden geçtiğine inanılır. Köpeğin silkindiği esnada ona değen kadının tıbıklı olacağı düşünölmür ve aynı şekilde kadının tedavisi bir kedi veya köpeğin silkinmesi ile geçer (Karakaş, 2016, s. 349). Bu durumda yine kötü ruhların köpek kılığına girmesinden kaynaklanır. Köpek suretindeki cin vb. varlıklar kadınlara musallat olarak onlara hastalık bulaşmasına sebep olur. Köpekten gelen hastalık verici ruhlar tekrar köpeğe aktarılarak kadının hastalıktan arnacağı düşünölmür.

Tıbika; kadınlara musallat olur, onların hamile kalmalarını ve sağlıklı çocuklar doğurmalarını engeller. Tıbıklı kadının kötü ruh taşıdığına inanılır. Bu sebepten tıbıklı kadın doğum yapan birinin odasına giremez. Odaya girmesi durumunda doğumun zor olacağına hatta bebeğin öleceğine inanılır. Ayrıca tıbıklı kadının anneye ve bebeğe zarar vereceği düşüncesi ile lohusa kadını ve kırkı çıkmayan bebeği ziyaret etmesi makul görülmez (Teke, 2005, s. 30, 64, 99). Bu inanış Kırşehir’in bir bölümünde de görülür. Kırşehir’de zayıf ve yara bere içinde olan çocuk için “*tıbıga*” ve “*tıvıga*” kelimeleri kullanılır. Osmaniye’de olduğu gibi Kırşehir’de de tıbıga olan kişiler hastalık taşıdıkları düşünölmerek lohusa kadının odasına alınmazlar (Saygılı, 2015, s. 46-47). Tıbika kadına karşı geliştirilen bu inanış, Azerbaycan’daki “*şeseli kadın*” inanışa benzer. Çocukları “*şese*” adı verilen kötü varlıktan ölen kadınlara “*şeseli kadın*” adı verilir. Şeseli kadının kırk gün lohusa kadın üzerine gelmesi engellenir (Bayat, 2018, s. 335). İsimleri çeşitlilik gösterse de doğumla ilgili inanış ve uygulamalar Türk dünyasının genelinde birbirine benzer.

Mersin ve çevresinde annesini emmek istemeyen, sürekli ağlayan, huzursuz olan ve uyumayan çocuklara “*tıbıklı*” veya “*dıbıklı*” denilir. Tıbıklı kadının çocuğu anne karnında durmaz ve düşer. Tıbika, anne karnında çocuğu yiyerek çocuğun engelli olmasına sebep olur. Bu hamileliğin ilk haftalarında olabileceği gibi ilerleyen haftalarında veya doğuma yakın gelişebilir. Hatta doğum esnasında bile bebeği öldürür. Bazen tıbika anne karnındaki bebeği yer bitirir. Tıbıklı çocuk vücudu mor ve tırnakları mavi bir şekilde doğar. Bu sebepten “*mavihastalık*” olarak da tabir edilir. Tıbıklı doğan çocuğu yaşatmak için çocuk dünyaya gelmeden Mehmet adlı yedi kişinin gömleğinden bir parça kesilir ve bununla bebeğe bir kıyafet yapılır. Bu mümkün olmadığında ise yedi evden alınan kumaş parçalarından veya yedi evden toplanan para ile alınan kumaştan çocuğa bir elbise dikilir. Bu şekilde çocuğun tıbıkadan kurtulacağına inanılır (Sever, 2016, s. 72, 215). Benzer bir uygulama da Zile’de görülür. Burada tıbıklı kadın “*tıvgalı*” olarak isimlendirilir ve çocuğun yaşaması için yedi evden para toplanır. Toplanan para ile gümüş bir şey alınıp çocuğun ayağına takılır (Bayat, 2018, s. 336). Mersin’de tıbika tedavisi için yapılan diğer bir uygulamada ise bebek doğduğunda önce tıbıklı olup olmadığı tespit edilir. Tıbıklı ise bebeği ve anneyi tıbıkadan kurtarmak için doğurmamış

kara eşeğin kulağı küçük bir şekilde kesilir, çıkan kan yeni doğan bebeğin ağzına verilir ve bebeğin annesi de bu kandan bir çay kaşığı kadar içer (Sever, 2016, s. 72). Ayrıca Mersin'in Mut, Silifke, Anamur, Gülnar ve Bozyazı ilçelerinde "tıbıka sıçraması" inancı vardır. Daha önce düşük yapan veya çocuğu ölen kadının tıbıkasının sıçrayacağı düşülür ve bu tür kadınlar gebe kadınlara bir araya getirilmez. Benzer şekilde hamile kadın karayılandan uzak tutulur. Aksi takdirde karayılanın tıbıkasının hamile kadına sıçrayacağı düşünülür (Kayabaşı, 2013, s. 32). Türk halk kültüründe karayılanın cin olarak nitelendirilir ve karayılan görüldüğünde hemen öldürülür. Burada da hamile kadının karayılandan uzak tutulmasının sebebi karayılanın cin yani kötü bir ruh olarak görülmesidir.

Antalya'nın çeşitli bölgelerinde ıstira ocakları olduğu gibi Mersin, Adana ve Osmaniye'nin bazı bölgelerinde de tıbıka ocakları bulunmaktadır. Tıbıkalı olan kadın tıbıka ocağına götürülür; ocak, kadına tıbıka duası yazar ve kadın ocağın verdiği muskayı doğum yapana kadar üzerinde taşır. Muska doğumdan sonra bir müddet çocuğa takılır. Muska takılmadığında çocuk geceleri korkarak uyanır ve çok hırçın olur. Muska takıldığında ise sakinler ve rahat uyur (Karakaş, 2016, s. 349). Mersindeki tıbıka ocağında çocuk tartılır ve çocuğun ağırlığı kadar et alınır. Bu et bir beze sarılır ve herhangi bir mezarlığa gömülür. Bu esnada üç kere "al bizim etimizi, ver bizim bebemizi" denilir ve arkaya bakmadan mezardan dönülür (Sever, 2016, s. 215). Adana'da tıbıkalı kadın, ocağın verdiği külü, su ile karıştırarak içer (Ateş, 2019, s. 77). Osmaniye'de hamile kadınlar tıbıkadan kurtulmak için hocadan tıbıka muskası alırlar. Bu muskaya halk arasında "mutlak" adı verilir. Kadın bu muskayı beline, boynuna veya çamaşırına takar. Kadın, tıbıka çocuğu almasın diye hamileliği boyunca bu muskayı üzerinde taşır. Çocuk bir yaşına gelene kadar muska çocuğa takılır, bir yaşına geldiğinde artık tıbıkanın çocuğu ve anneyi rahatsız etmeyeceğine inanılır. İstira da olduğu gibi tıbıkada da her doğum için ayrı muska alınır. Hamileliğin birinde kullanılan muska diğer gebeliklerde kullanılmaz, her seferinde yenilenmesi icap eder (Bayat, 2018, s. 335). Bunun sebebi her doğumun ayrı bir bireyi temsil etmesinden kaynaklanır. Ayrıca her bir muska kişiye özel olarak hazırlanır ve o kişiye özgüdür.

Adana'da tıbıkalı kadın hamileliği boyunca sırt üstü yatar. Ayrıca Adana'da tıbıkalı kadının yeni doğum yapmış kadının veya hayvanın üzerine silkindiğinde tıbıkasının geçip çocuğunun olacağına inanılır. Aynı şekilde tıbıkalı kadın yeni meyve veren ağaca da aynı uygulamayı yaparsa çocuğu olur ve yaşar. Bu durumda silkindiği lohusanın çocuğu veya hayvanın yavrusu olmaz, ağaç ise bir daha meyve vermez. Tıbıkalı kadın lohusa kadının ayakucunda silkinir ve "benim derdim sana, senin çocuğun bana" der (Artun, 2014, s. 460). Zile'de tıvgalı kadın yeni doğum yapmış kadının yanına giderek silkinir ve "tıvgam dökülsün, çocuğum yaşasın" der (Bayat, 2018, s. 336). Osmaniye'de de çocuğu olmayan kadınlar lohusa kadının odasına girerek kötü ruhların orada kalacağına ve böylece çocukları olacağına inanmaktadırlar. Burada hastalıklı bir durumdan ziyade kötü ruhun vücuttan atılarak başka bir nesneye aktarılması ve böylece o kişinin kötü ruhtan arındırılması söz konusudur. Tıbıkalı çocuk sürekli ağlarsa üst üste üç cuma, ezan vakti babasının ayakkabısı ağzına vurulur (Sever, 2016, s. 216). Ayakkabı ile ilgili yapılan bu uygulama, tıbıka dışında başka hastalıkların tedavisinde de yapılmaktadır. Özellikle huysuz ve hasta çocuklar türbe veya cami bahçesinde gezdirildikten sonra ağızlarına ayakkabı veya terlikle hafif vurulur. Bazı aydaş ocakları da aydaş çocukları yıkadıktan sonra terliklerinin ters tarafını çocuğun ağzına dokundurur. Alanya'da bahçelere nazar değmemesi için bahçe sahibi ayakkabısının birini bahçenin girişine asar. Niğde'de tıbıka tedavisi "tıbıka hocası" olarak adlandırılan bir kişi tarafından yapılmakta ve çocuğu vefat eden kadınlara tıbıka tutma ritüeli uygulanmaktadır. Bu uygulama şu şekilde yapılır:

“Çocuğu yaşamayan kadın avını yakalamış bir yılan görünce üç defa ‘at avımı, al tıbkanı’ der. Bu söz üzerine yılan ağzındaki bırakır. Kurtulan avı, çocuğu yaşamayan kişi alır ve onu besler. Bu beslenen tıbka öldüğü zaman ise içi boşaltılıp temizlenir, kurutulur ve doğan çocuğun yastığının içine konulur. Bu yastıkta yatan çocuk sağlıklı bir şekilde büyür. Kuşun içini boşaltma işi ölü yakalanmışsa hemen, canlı yakalanmışsa beslenip normal bir şekilde ölmesinden sonra gerçekleştirilir.” (Çolak, 2015b, s. 82; Bircan, 2013, s. 47-48). Bu şekilde başka bir canlıya zarar vermeden çocuğun sağlığı ve geleceği güvence altına alınmaya çalışılır. Burada yılanın seçilme nedeni özellikle bazı yılanların cinlerle ve kötü ruhlarla ilişkilendirmesinden kaynaklanır. Kuş ise tıbkaya teslim olmuş kişiyi temsil eder. Bu uygulama ile yılanın ağzından kurtarılıp özgürlüğüne kavuşturulan kuş gibi tıbkaya esir olmuş insanın da tıbkadan kurtarılıp sağlığına kavuşması amaçlanır.

Bazı bölgelerde tıbka taş ile tedavi edilir. Tıbkalı kadın delikli bir taştan geçirilen ipi dokuz ay boyunca boynunda taşır. Çocuk olduğunda taş eski yerine bırakılır, ip de bebeğin boynuna takılır (Çolak, 2015a, s. 535). Bu uygulama Adana’da tıbka taşı ile yapılır. Çocuğu yaşamayan kadınlar tıbka adını verdikleri taşın deliğine ip bağlayıp bunu dokuz ay üzerinde taşırlar. Çocuk olduktan sonra da emanet alınan taş iade edilir, boyunlarına asılan ip de bebeğin üzerine takılır. Erzurum’da da üst üste çocukları ölen ailelerin yeni doğan bebeği yaşatmak için kullandıkları tıbka taşı vardır. Bu taşlar birbirine dokunmayacak şekilde veya herhangi bir nesne içinde hamile kadının boynuna asılır. Doğum zamanı tıbka taşı kadının boynundan çıkarılır, bir suyun içine atılır ve bu su ile yeni doğan bebek yıkanır. Bu işlemin ardından tıbka taşı özel yapılmış bir kaba konulur ve bir sonraki hamileliğe kadar evin giriş kapıda bir yere saklanır. Tıbka taşı erkek ve dişi iki ayrı taştan oluşur. Bu taşlar tek başlarına kullanılmaz, fayda görmek için her iki cinsin bir arada olması gerekir. Halkın inancına göre bu taşları Hz. Süleyman dağıtmıştır. Hz. Süleyman’ın yaşadığı dönemde büyüyle uğraşan bir kadın yeni doğan erkek bebeklere musallat olmuş, onları boğarak öldürmüştür. Bunun üzerine halk Hz. Süleyman’a başvurarak ondan yardım istemiştir. Hz. Süleyman da Allah’a dua etmiştir. Bunun üzerine Allah Cebrail vasıtasıyla Hz. Süleyman’a sihirli bir taş göndermiş Hz. Süleyman da çocukları ölen kişilere taştan kopardığı parçalardan vermiştir (Başar, 1972b, s. 57). Geçmişten günümüze Anadolu’nun birçok yerinde çocuk sahibi olmak için şifa verdiği düşünülen ve kutsal olarak kabul edilen taşlar bulunur. Şifa arayan kişiler bu tür taşları üstlerinde taşırlar, elleri ve yüzlerini bu tür taşlara sürerler. Ayrıca kutsallık atfedilen bu tür taşları sık sık ziyaret edip bu taşların üzerine otururlar ve “delikli taş” olarak isimlendirilen taşların içinden geçerler (Tanyu, 1968, s. 160-61). Taşlarla ilgili gelişen bu inanışların kökeninde İslamiyet öncesi inanç sistemleri vardır. İstira ve tıbkada karşılaşılan durumların benzeri ümmü sübyanda da bulunur. Ümmü sübyan ile ilgili elde edilen tespitler şu şekildedir:

3. Ümmü Sübyan

Ümmü sübyan kötü huylu bir yaratık, mitolojik bir varlıktır. İslami kültürün etkisi ile Müslüman toplumların sözlü ve yazılı edebiyat ürünlerine konu olan bir ifrit çeşididir. Ümmü sübyan dinî kitaplarda bir cin olarak nitelendirilir ve “ümmü sübyan” olarak da isimlendirilir. Ayrıca bazı kaynaklarda çocuklara özgü hastalık olarak da tanımlanmıştır.

“Arap din bilgini Celâleddîn Süyûtî (1445-1505) ünlü eseri *Rahmetü fi’l-Tıbb ve’l-Hikme*’de Ümmü sübyan ile Hz. Süleyman’ın karşılaşmasını anlatmış bu yaratığın özelliklerinden bahsetmiştir. Süyûtî’nin kaydına göre Ümmü sübyanın kesici dişleri fildişi gibidir. Saçları hurma ağacının kuru dallarına benzer. Burnundan duman püskürtmekte, sesi yıldırım sesi gibi dehşetli, gözlerinden şimşek ışığı gibi bir ışık saçmaktadır” (Süyûtî, t.y., s. 199, Rezaei, 2021, s. 116- 117). Süyûtî’nin bu ifadelerinden anlaşılacağı üzere ümmü

sübyan olağanüstü bir biçimde yaratılmış, görünümüyle bir canavarı andıran şeytani bir varlıktır.

Ümmü sübyan hamilelikten önce veya hamilelik esnasında kadına ve bebeğine musallat olan kötü bir varlık olarak tarif edilir. Halkın inancına göre ümmü sübyan; çocuğu olmayan, çocuğu olmadığı için de çocukları hastalandırıp öldüren bir tür cindir. Ümmü sübyan kadının hamile kalmasını zorlaştırır (KK.2). Geleceği parlak, soyu güzel, doğurgan kadınlara musallat olan kötü varlıklar, özellikle erkek bebeklerin anne karnında veya doğduktan sonra ölümüne neden olur (KK.3). Bazı kadınların sadece kız çocuğunun olması veya kız çocuklarının yaşayıp erkek çocuklarının vefat etmesi yine ümmü sübyana bağlanır (KK.4). Ümmü sübyan olan kadının yedi sene çocuğu olmaz, yedi senenin sonunda kendiliğinden bir çocuğu dünyaya gelir veya bir kadının yedi tane kızı olup sonuncu çocuğu erkek olur. Bu durum da yine ümmü sübyana dayandırılır (KK.1, KK.5). Türk kültüründe yedi sayısı tıpkı bir, üç ve kırk sayısı gibi formel bir sayıdır. Doğumdan ölüme yaşamın her sahasında bu rakamların kullanımına yer verilmiştir. Yedi rakamı Batı Türkleri tarafından kutsal kabul edilmiştir. İstemi Kağan Bizans İmparatoru'na yazdığı mektubunda dünyanın yedi bölümden oluştuğunu belirtmiştir. Doğu Türkleri ve Moğollarda daha çok dokuz sayısı önem taşırken Sibiryalıların geleneklerinde yedi sayısı önem kazanmıştır (Ögel, 2010, s. 179). Kur'an'da da Allah dünyanın ve cennetin yedi katmandan oluştuğunu belirtmiştir. Hac esnasında Kabe'nin etrafında yedi kez tavaf edilir. Safa ile Merve arasında yedi kez gidilip gelinir. Hac sonunda Mina yakınlarında her defasında yedi kez olmaz üzere toplamda üç defa şeytan taşlanır (Schummel, 1991, s. 159). Yedi rakamına yüklenen mana tıbıka, ıstira ve ümmü sübyanla ilgili ritüellerde sıklıkla görülür.

Bazı dinî kaynaklarda ümmü sübyan duası yer alır. Bu kaynaklardan biri de Mehdi Rezaei tarafından incelenen 32 sayfalık *Ümmü Sübyan Risalesi*dir. Eser Rezaei'nin tahminine göre 16. ve 17. yüzyılda Oğuz Türkçesi'yle yazılmıştır. Risale üç bölümden oluşur. İlk bölümde ümmü sübyanın Hz. Süleyman ile karşılaşması, ikinci bölümde ümmü sübyandan korunmak için okunacak dualar, üçüncü bölümde de çeşitli çizelge ve resimler bulunmaktadır. Bu risalede ümmü sübyanın hem hamile kadınlara hem de yeni doğmuş çocuklara zarar verdiği bildirilmiştir. Risaleye göre ümmü sübyan "hamile kadınların vücuduna girip rahimlerindeki çocuğa zarar verir, çocuğu kör veya elsiz bırakır. Yeni doğmuş çocuğun kulağına bağırp canını alır. Yeni doğmuş çocukların kemiklerine girip onlara zarar verir. Kimi çocukların kafasına girer ve aklını giderip deli eder. Horoz gibi öter, köşek gibi böğürür, aslan gibi kükrer" (Rezaei, 2021, s. 117). Risaleye göre ümmü sübyan yalnızca hamilelere ve çocuklara musallat olmaz, evlenecek genç kızdan, ahırdaki hayvana kadar evrendeki tüm varlıklara ümmü sübyan zarar verir. Ayrıca risalede ümmü sübyanın özellikleri ve ondan kurtulmanın yolları da anlatılmıştır. Allah'ın isimleri ile birlikte okunacak belirli dualar kişiyi ümmü sübyandan korur (Rezaei, 2021, s. 117-118). Bu risaleden de anlaşılacağı üzere ümmü sübyan inancı Türk kültür tarihi içinde yalnızca sözlü geleneğin içinde yer almamış, İslami kültürün de etkisi ile yazılı hâle gelmiştir.

15. yüzyıl tıp kitabı *Yâdigâr-ı İbn-i Şerîf* te ümmü sübyan habîs ruhların yol açtığı bir hastalık olarak görülmüş, sara hastalığına veya epilepsiye benzetilmiştir. Bundan kurtulmak için çeşitli tedavi yöntemlerinden söz edilmiştir. Buna göre sater, kimnün ve kunduzun cinsel organı dövülüp buğday tanesi kadar hastaya yedirilir. Sırtlan kanı, tavşan ödü ve domuz beyni karıştırılıp buruna damlatılır. Ümmü sübyan olan çocuk kantaron otunun buhurunda bekletilir, buhurun çocuğun ağzına ve burnuna gitmesine özen gösterilir. Ayrıca erkek kaz çocuğun başucuna bağlanır, erkek kazın çıkardığı ses ümmü sübyandan kurtulmayı sağlar (Tabîb İbn-i Şerîf, 2017, s. 183). 17. yüzyılda yazılmış

Türkçe bir risale olan *Ravzatü'n-Nisa'* da söz edilen çocuk hastalıkları içinde ümmü sübyan yer almakta ve oğlancık hastalığı olarak nitelendirilmektedir. Ümmü sübyan için bitkisel ve hayvansal ürünlerin yanı sıra tılsımlar ve nüshalarla (muskalarla) tedavi önerilmektedir (Acıduman, 2015, s. 174). 18. yüzyıla ait bir risalede de ümmü sübyan, çocuğu olmayan bir cin olarak tarif edilir. Çocuğu olmadığı için doğurgan kadınları kıskanır, âdetli veya hamile kadınlara ve küçük çocuklara zarar verir. Risaleye göre ümmü sübyan tedavisi ise mıknaş taşı ile yapılır. Su dolu bir çanak içine mıknaş taşı bırakılır. Bu suya yedişer adet Fatıha, Felak, Nas, İhlas, Kâfirun, Ayete'l Kürsi ve Lâ havle velâ kuvvete okunur. Okunmuş su hastaya içirilir, artan su da hastasının üzerine saçılır. Ayrıca sudan çıkan taşı, başının üzerinde taşıyanlar çabuk şifa bulur (Daşdemir, 2014, s. 62). Bu şekilde hasta gerçekçi ve büyüsel yöntemlerin bir arada kullanılmasıyla tedavi edilir.

Günümüzde Anadolu'nun birçok yerinde ümmü sübyan inancına rastlanmaktadır. Karaman'da, ümmü sübyan bir kadına musallat olmuşsa o kadın hamile kalmaz, kaldığında ise hep düşük yapar veya ölü doğum gerçekleştirir. Ümmü sübyan olan kadın hamile kaldığında evde yalnız bırakılmaz ve hocalara sürekli okutulur. Okunmuş yiyecekleri yer, hocanın verdiği muskayı veya ipi takar (Yalçın ve Koçak, 2013, s. 21). Okunmuş yiyecek, muska ve ip tedavi sürecinin bir parçasının oluşturur. Hasta okunmuş yiyecekleri yiyerek, ipi ve muskayı takarak büyüsel ve gerçekçi yöntemler doğrultusunda tedavi edilir.

Sinop'ta ümmü sübyan "*südümiyen*" olarak da adlandırılır. Hamile kadına, anne karnındaki ve yeni doğmuş bebeğe, lohusa kadına musallat olan şeytani bir ruhtur. Düşük yapan kadının sütünde südümiyen olduğu söylenir. Bebek için boy hamaylisi yapılır ve bebek doğana kadar kadın boy hamaylisini boynunda taşır. Bebek doğduktan sonra da boy hamaylisi bebeğin yastığının altına konulur (Güven, 2020, s. 307). Bu şekilde boy hamaylisinin bebeği kötü ruhlardan koruyacağı düşünülür.

Alanya'da ümmü sübyan da tıpkı ıstıra gibi manevi bir hastalık olarak görülür. Ümmü sübyan hastalığına yakalanan annenin vücudunda bu cinin yaşadığına inanılır. Ümmü sübyan hamilelik ve lohusalık süresince anneyi korkutur, sık sık kötü rüyalar görmesine, bağırarak ve ağlayarak uyanmasına sebep olur. Ümmü sübyan olduğu tespit edilen anne özellikle hamile kalınca yalnız bırakılmaz. Yanında daima birileri bulunur. Hocalardan veya ocaklardan alınan muskayı takar. Okunmuş yiyecekleri yer (KK.1, KK.3, KK.6). Anne de ümmü sübyan var ise ve tedavi edilmemişse yani ocaklı kişiler veya hocalar tarafından anneden ümmü sübyan cini çıkarılmamışsa bu cin, anneden bebeğe geçer (KK.3). Ümmü sübyan bazılarında göre yedi bazılarında göre on sekiz yaşına kadar çocuğu rahat bırakmaz. Ümmü sübyan, bebeğin şiddetli ağlayıp çatlayıp ölmesine bile sebep olur (KK.5). Ümmü sübyan olan çocuk sık sık ağlar, çok huysuz olur ve zaman zaman ataklar geçirir (KK.3). Annenin taktığı muska tıpkı ıstıra da olduğu gibi doğumdan sonra çocuğa takılır. Alanya'da bazı aydaş ocakları çocukta ümmü sübyan olup olmadığını gözünün içine bakarak anlarlar (KK.5). Alanya'da ümmü sübyan için korku ocaklarına gidilir, buralarda hamile kadın hocalara okutulur. Hocanın verdiği muskayı anne üzerinden çıkarmaz (KK.1, KK.2, KK.5). Aynı şekilde Giresun'un Şebinkarahisar İlçesi'nde düşük yapan kadına ümmü sübyan adı verilir ve ümmü sübyan olan kadın hocaya götürülür. Hoca dua yazar ve o kadın çocuğu olana kadar o duayı üzerinde taşır (Avcıoğlu, 2017, s. 174). Muska; tıbıka, ümmü sübyan ve ıstıra gibi insan nesline zarar vermek isteyen kötü ruhlardan korunmak için âdeta bir kalkan vazifesi görür. Muska takmanın verdiği korunmuşluk hissi kişilerde psikolojik bir rahatlama sağlar. İstıra, tıbıka ve ümmü sübyan doğum öncesinde başlayıp doğum sonrasındaki sürece yayılan anne ve çocukla ilgili inanışlardır. Her ne kadar günümüzde bilimsel yöntemlerle bu tür

hastalıkların sebebi belirlense de çocuğu olmayan veya çocuğu vefat eden kişiler bu durumu anlamlandırmak için çeşitli inanışlara ve uygulamalara başvurmaktadır. İnsanları inanışlarından ve geleneklerinden koparmak zor olduğundan geçmişten günümüze bu inanışlar Türk kültürü içinde canlı bir biçimde yaşamaktadır.

Sonuç

İnsanlar yüzyıllar boyunca hastalıklarını belirlemek için tıbbın ortaya koyduğu bilimsel nedenlerin dışında bir de alternatif sebepler üretmişler ve bunların etrafında birtakım inanışlar gerçekleştirmişlerdir. Bunlar da yine İslamiyet öncesindeki inanç sisteminin ve Şamanist inancın bir parçasını oluşturmaktadır. İstira, tıbıka ve ümmü sübyan her ne kadar sözcük olarak farklı olsa da üçü de fonksiyon olarak aynıdır, bunlar hastalık ruhlarıdır. İstira özellikle Antalya'nın Alanya, Gündoğmuş, Manavgat ve Akseki bölgelerinde yaygın olan bir inanıştır. Tıbıka çoğunlukla Mersin'de, Adana'da, Osmaniye'de ve İçel'de görülür. Ümmü sübyan inancı ise Ankara, Sinop, Karaman başta olmak üzere Anadolu'nun genelinde vardır. Üçünde de anneye musallat olan, anneden bebeğe geçen ve bebeğin eksik, kusurlu doğmasına veya ölmesine sebep olan kötü ruhlar bulunur. Hatta bu durum halk arasında bir hastalık olarak görülür. Anne ve bebeği bu kötü ve şer ruhlardan korumak için çeşitli ritüeller gerçekleştirilir. Bu inanışlarda dikkatimizi çeken diğer husus da formel rakamların kullanımı olmuştur.

Mersin'de yedi evden para veya kumaş toplanması, yedi yaşına kadar çocuğa muska takılması, yedi sene sonra çocuğun olması veya çocuğa yedi yaşına kadar bazı yiyeceklerin verilememesi buna bir örnek teşkil eder. Bu durum halk inanışlarının birbiriyle ilişkili olduğunu ve birbirini tamamladığını gösterir. Ayrıca köpek, kaz vb. hayvanlar gerek çıkardıkları sesler gerekse görünüşleri sebebiyle kötü ruhları korkutmak için kullanılır. Bu tür kötü ruhlardan korunmanın ve arınmanın bir diğer yolu da ocaklara başvurmaktır. Ocakların verdikleri kül, ekmek vb. yiyecekler; muska, ip vb. nesnelere istira, ümmü sübyan ve tıbıka tedavisinde kullanılmaktadır. Günümüzde her ne kadar teknoloji ve tıp gelişse de insanlar başa çıkmadıkları ve anlamlandıramadıkları durumları İslamiyet öncesinden ve İslami kültürden gelen bazı inanış ve uygulamalarla ortadan kaldırmaya çalışırlar. Anne ve çocukla ilgili hastalıkları da anlamlandırmak, bu hastalıkların sebeplerini belirlemek ve hastalıkları tedavi etmek için modern tıbbın yanında zaman zaman geleneksel yöntemlere de başvururlar.

Kaynakça

- Acar, H. V. (2017). Türk Halk Hekimliğinde Ocak Çeşitleri. *Lokman Hekim*, 7(2), 54-72.
- Acıduman, A. (2015). Kadın Sağlığı ve Hastalıkları İle Gebelik ve Çocuk Hastalıkları Üzerine XVI. Yüzyılda Yazılmış Türkçe Bir Risale: Ravzatü'n-Nisa. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 58(4), 171-188.
- Altın, K. Y. (2019). İşlevleri Açısından Türk Kültüründe Sağaltma: Divanü Lûgat-it- Türk'ten Günümüze. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(16), 114-133.
- Anohin, A. V. (2006). *Altay Şamanlığına Ait Materyaller*. Konya: Kömen Yayınları.
- Artun, E. (2014). *Ansiklopedik Halkbilim/Halk Edebiyatı Sözlüğü Terimler-Motifler-Kavramlar*. Adana: Karahan Yayınları.
- Atalay, B. (1986). *Divanü Lûgat-it-Türk Dizini*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ateş, F. (2019). Adana'da Bulunan Sağaltma Ocaklarında Tedavi Yöntemleri ve Bu Ocaklarda Tedavi Sırasında Kullanılan Malzemeler. *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*, 12(25), 71-90.

- Avcıoğlu İ. (2017). *Şebinkarahisar Halk Hekimliği Uygulamaları*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Başar, Z. (1972a). *İçtimai Adetlerimiz-İnançlarımız ve Erzurum İlindeki Ziyaret Yerlerimiz*. Atatürk Üniversitesi Yayınları. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Başar, Z. (1972b). *Erzurum'da Tıbbi ve Mistik Folklor Araştırmaları*. Atatürk Üniversitesi Yayınları. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Bayat, F. (2018). *Türk Mitolojik Sistemi 2*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Bircan, D. (2013). *Niğde Ulukışla Hüsniye Köyü Folklor Ürünleri*. Lisans Tezi. Niğde: Niğde Üniversitesi.
- Çınar, A. A. (2017). *Muğla Halk İnanışları*. Muğla: Muğla Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Çolak, F. (2015a). Sağaltma Tekniği Olarak Tıbıka Tutma Uygulamasının Kültürel Kökeni. *II. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu*, Niğde, 533-537.
- Çolak, F. (2015b). *Yazılı ve Sözlü Belgeler Işığında Niğde Halk Hekimliği*. Konya: Kömen Yayınları.
- Daşdemir, Ö. (2014). 18. Yüzyıla Ait Bir Risaleye Göre Mıknatısın Dinsel-Büyüsel ve Tıbbi İşlevleri. *Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyat Araştırmalara Dergisi*, 3(5), 54-68.
- Derleme Sözlüğü V, VII*. (1993). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Doğan, A. (2005). *Âdetler İnançlar ve Türklerin Soy Kütüğü Meselesi*. Ankara: Akçağ.
- Ercilasun, A. B. ve Akkoyunlu, Z. (2018). *Kâşgarlı Mahmud Dîvânı Lûgati't-Türk Giriş-Metin-Çeviri-Notlar Dizin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eroğlu, A. H. (2017). *Halk İnanışları. Halk İnanışları El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Gedik, M. (2008). *Konya ili Derebucak İlçesi ve Çevresi Halk Edebiyatı ve Folkloru Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Gönüllü, A.R. (2015). Alanya'dan Derlenen Doğum Adetleri. *Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, 447, 21-26.
- Görgeç, C. (2019). Manavgat Yöresinde Halk Hekimliği Uygulamaları. *SUTAD*, 46, 195-219.
- Güngör, O. C. (2016). *Türkçede Çocukla İlgili Söz Varlığı*. Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Güven, F. (2020). Sinop Halk Kültüründe Doğum Etrafında Gelişen Uygulamalar. *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 8(25), 302-316.
- İnan, A. (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*. Milli Eğitim Basımevi: İstanbul.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Türk Tarih Kurumu Basımevi: Ankara.
- Kasapoğlu, E. (2020). *Antalya İli Alanya, Gazipaşa, Gündoğmuş ve Akseki İlçelerindeki Sağaltma Ocakları ve Uygulamaları*. Yüksek Lisans Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- Karakaş, A. (2016). *Değişim Sürecinde Osmaniye Halk Hekimliği*. Adana: Karahan Kitapevi.
- Kayabaşı, O. A. (2013). *Taşeli Yöresi Geçiş Törenleri*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Lvova, E. L.- vd. (2013). *Güney Sibirya Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşleri* (çev. Metin Ergun). Konya: Kömen Yayınları.

- Merdivin, M. Ş. (2016). *Doğu Antalya Yöresindeki Belli Yerlere Bağlı Ziyaret ve Adak Yerleri Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Ögel, B. (2010). *Türk Mitolojisi I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Örnek, S. V. (1966). *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tedkiki*. Ankara: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Öztek, Z. (1992). *Halk Dilinde Sağlık Değişleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Paçacıoğlu, B. (2016). *VIII.-XVI. Yüzyıllar Arasında Sözcük Dağarcığı*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Potapov, L. P. (2012). *Altay Şamanizmi* (çev. Metin Ergun). Konya: Kömen Yayınları.
- Rezaei, M. (2021). Oğuz Türkçesiyle Yazılmış Bir El Yazmasında Ümmü Sübyan'ın Tasviri, *Milli Folklor*, 17(132), 114-125.
- Saygılı, Y. (2015). *Kırşehir İli Abdallarında Geçiş Ritüelleri*. Yüksek Lisans Tezi. Niğde: Niğde Üniversitesi.
- Schimmel, A. (1991). *Sayıların Gizemi*. (çev. Mustafa Küpüşoğlu). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Sever, M. (2016). *Mersin ve Yakın Çevresinde Halk İnançları ve Halk Hekimliği*. Ankara: Barış Kitap.
- Süyütü, C. (t.y.). *Rahmetü Fi't-Tıbb ve'l-Hikme*. The Libraries Columbia University, dijital arşiv, basma eser. <http://lib.eshia.ir/23022/10/3945>. [erişim tarihi: 24.03.2022].
- Şimşek, A. (2013). *Manavgat Yöresi Halk İnanışları*. Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Şimşek, E. (2017). Türk Kültüründe "Alkarısı" İnanıcı ve Buna Bağlı Olarak Anlatılan Efsaneler, *Akra Uluslararası Kültür Sanat Edebiyat ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(5), 99-115.
- Tabîb İbn-i Şerîf. (2017). *Yâdigâr-ı İbn Şerif*. İstanbul: Seçil Ofset, Matbaacılık.
- Tanyu, H. (1968). *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Teke, E. (2005). *Osmaniye'de Doğumla İlgili İnanç ve Uygulamalar*. Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi.
- Yalçın, H. ve Koçak, N. (2013). Gebelikle İlgili Geleneksel İnanç ve Uygulamalar ve Karaman Örneği. *Kent Akademi*, 6(1),18-34.
- Yüksel, D. (2007). *Gaziantep ve Çevresinde Doğumla İlgili İnanış ve Uygulamalar*. Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi.
- URL-1: <https://osmaniye.ktb.gov.tr/TR-163652/halk-inanislari.html>. [erişim tarihi: 24.03.2022]

Sözlü Kaynaklar¹

Kaynak Kişi 1: Aysel Yağcı, 1938, Sugözü Mahallesi, okuryazar değil, ev hanımı.

Kaynak Kişi 2: Ümmühani Uslu, 1958, Yenice Mahallesi, ilkokul mezunu, ev hanımı.

¹ Kaynak kişilerden temin edilen bilgiler 2019 yılında yapılan saha çalışması ile elde edilmiştir.

Kaynak Kişi 3: Rukiye Sönmez, 1959, Eğrikaya Mahallesi, ilkokul mezunu, ev hanımı.

Kaynak Kişi 4: Ünzüle İnci, 1977, Çamlıca Mahallesi/ Beslengiler Mevkisi, ev hanımı, ilkokul mezunu.

Kaynak Kişi 5: Havva Durusoy, 1949, Çamlıca Mahallesi/ Dereköy Mevkisi, okuryazar değil, ev hanımı.

Kaynak Kişi 6: Ayşe Toksöz, 1976, Demirtaş Mahallesi, ortaokul mezunu, ev hanımı.

Kaynak Kişi 7: Emine Özkan, 1962, İsbatlı Mahallesi, ilkokul mezunu, ev hanımı.

Kaynak Kişi 8: Fatma Yalçın, 1986, Hacet Mahallesi, ortaokul mezunu, ev hanımı.